

KAROL SALVA OČAMI VYBRANÝCH SPOLUPRACOVNÍKOV A UČŇOV

LÍVIA KURUCOVÁ

Abstract

Karol Salva (1849 – 1913) established his printing house in Ružomberok in 1888. He published, printed, and edited mainly calendars, magazines and books by Slovak authors. During his active work in this field, he came into confessional, conceptual-political or human conflicts with many of his collaborators and contemporaries. Their cause was often his plainness and impulsiveness, they arose also because of his failure to communicate with his co-workers, his negligence, his inconsistency in printing or proofreading books, his failure to fulfil his obligations, to pay agreed royalties and so on. The aim of the paper is through the recollections of people who came in close contact with Salva to present their views on his personality, character and what they thought about him as their superior, etc.

Keywords: Karol Salva (1849 – 1913), disputes, opinions, history of book printing

Abstrakt

Karol Salva (1849 – 1913) vo svojej ružomerskej tlačiarňi, ktorú založil v roku 1888 vydával, tlačil a často i sám redigoval najmä kalendáre, časopisy a knihy slovenských autorov. Počas svojej aktívnej kníhtlačiarскеj a vydavateľskej činnosti sa dostal do konfesiónálnych, koncepčno-politických či ľudských konfliktov s mnohými svojimi spolupracovníkmi a súčasníkmi. Ich dôvodom bola predovšetkým Salvova prostorekosť, impulzivnosť, nedbanlivosť a nedôslednosť pri tlačení a korigovaní kníh, neplnenie si záväzkov, nevyplácanie honorárov a pod. Príspevok sa pokúsi prostredníctvom spomienok ľudí, ktorí s ním prišli do úzkeho kontaktu, priblížiť ich názory na Salvu ako nadriadeného, na jeho osobnosť a povahu a pod.

Kľúčové slová: Karol Salva (1849 – 1913), spory, názory, dejiny kníhtlačiarstva

Učiteľ, vydavateľ, kníhtlačiar, osvetový pracovník Karol Salva (1849 – 1913) patril k najplyvnejším vydavateľom kalendárov, časopisov a kníh slovenských autorov. Za sadzača sa vyučil v srbskom Osijeku v tlačiarenskej firme Laubner po tom, ako ho v roku 1887 suspendovali z učiteľského miesta v Klenovci. Vlastnú tlačiareň si založil v Ružomberku v roku 1888. Začínal skromne, postupne sa mu z nej podarilo vybudovať podnik s tlačiarenskými strojmi na parný pohon a dobre vybavenou knihárňou; zriadil pri nej kníhkupectvo, papiernictvo a centrálny sklad pre knihy dovážané zo slovenských krajín. Tlačiareň programovo slúžila národným potrebám a jej poslaním bolo podporovanie slovenskej spisby, ktorá mala pomáhať čeliť pomaďarčovaniu slovenskej inteligencie. Počas obdobia pôsobenia podniku vydal Salva 258 titulov.¹ Z viacerých jeho učňov sa neskôr stali sadzači, faktori, správcovia či majitelia kníhtlačiarň, pôsobili v politike a pod. Patrili k nim napr. majiteľ kníhtlačiarne v Modre a po prevrate riaditeľ Štátnej tlačiarne v Bratislave, senátor Šimon Roháček (1873 – 1934),² sadzač v Pešti, správca Kníhtlačiarneho účastinárskeho spolku v Turčianskom Sv. Martine Juraj Novák (1876 – 1936),³ spolumajiteľ tlačiarne v Martine Anton Novák (1878 – 1971),⁴ minister pôšt a telegrafov Alojz Tučný (1881 – 1940),⁵ spisovateľ a typograf

¹ DOBROTKOVÁ, Marta. Liptovský rodák kníhtlačiar Karol Salva a jeho národobuditeľská činnosť. In: *Knihá 2007*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2007, s. 261. Viac ku Karolovi Salvovi a jeho činnosti pozri napr. SALVA, Karol. Prvé desaťročie mojej kníhtlačiarne. In: *Slovenský domový kalendár pre katolíkov, evanjelikov a pravoslavných...* Roč. 16. V Ružomberku: Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu, [1898], s. 85-95; ZBAVITEL, Aloiz a Joža POSPÍŠIL. *Zabudnutý národný pracovník Karol Salva*. Žilina: Kruh slovenských učiteľov, 1929; ČULEN, Konštantín. Karol Salva. Liptovský Svätý Mikuláš: Tranoscius, 1943, atď.

² Roháček sa učňom v kníhtlačiarňi Karola Salvu stal po odchode z nižšieho českého gymnázia v Uherskom Hradišti, kde v rokoch 1887 – 1889 absolvoval dva ročníky. Podrobnejšie o ňom a jeho kníhtlačiarňi pozri NAVAROVÁ, Bronislava. Kníhtlačiareň Šimona Roháčka v Modre. In: *Studia bibliographica Posoniensia 2023*. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 2023, s. 44-63.

³ V Salvovej kníhtlačiarňi zostal po vyučení niekoľko rokov pracovať. Z Ružomberka odišiel do Budapešti k Viktorovi Horňanskému, v rokoch 1901 – 1908 bol vedúcim kníhtlačiarne Stephaneum, neskôr pôsobil ako správca Budapeštianskeho nakladateľského spolku. Po návrate na Slovensko sa stal správcom martinskej kníhtlačiarne Tatran a po jej zlučení s Kníhtlačiarňou účastinárskym spolkom (= KÚS) správcom tohto podniku, ktorý sa stal pod jeho vedením najvýznamnejším tlačiarňou na Slovensku. *Slovenský biografický slovník. Zv. IV., M – Q*. Martin: Matica slovenská, 1990, heslo Juraj Novák, s. 303.

⁴ Po vyučení sa za sadzača u Salvu u neho istý čas i pracoval. Neskôr odišiel do Budapešti a odtiaľ prešiel do KÚS-u. V roku 1902 a v rokoch 1906 – 1909 pracoval v kníhtlačiarňi slovenského časopisu v Pittsburghu. V roku 1909 sa definitívne vrátili do Martina, kde žil až do smrti okrem rokov 1916 – 1919, v ktorých pôsobil v ružomerskej tlačiarňi Lev. Po roku 1919 pracoval v Martine ako metér pri novinách a korektor v KÚS-e. V roku 1925 založil spolu so svokrom D. F. Šulcom Novú tlačiareň, ktorú po Šulcovej smrti v roku 1940 prevzala Matica slovenská. *Slovenský biografický slovník. Zv. IV., M-Q*. Martin: Matica slovenská, 1990, heslo Anton Novák, s. 301. Podľa Eduarda Bertana bol Salva hrdý, že Roháček a obaja Novákovci vyšli z jeho kníhtlačiarne a dával im ich za vzor. BERTAN, Eduard. *Typografi nenárodní – najzaslúžilejší budovatelja státu: Rozpomienky E. B. Podsitmianskeho*. Bratislava: Spolok typografov na Slovensku, 1940, s. 6.

⁵ Za typografa sa učil u Salvu v rokoch 1895 – 1898. V. Klofáč uvádza, že Tučný sa ako Salvov spolupracovník naučil po slovensky čítať, mať porozumenie pre Slovensko a mal príležitosť nahliadať do zúfalých pomerov slovenského ľudu. KLOFÁČ, V[áclav]. K Tučnému padesátinám. In: *Alois Tučný: jeho život a dílo*. Praha: Československá obec dělnická, 1931, s. 9.

Eduard Bertan (1882 – 1939),⁶ prokurista petrovskej sporiteľne, prvý správca kníhtlačiarne v Petrovci, novinár Andrej Labáth (1886 – 1934)⁷ a iní.

Salva bol rozporuplnou osobnosťou, ktorá mala svojich zástancov i odporcov. Svojou povahou, názormi, kritikou si dokázal veľmi ľahko narobiť veľa nepriateľov a jeho osobné a pracovné vzťahy ovplyvňoval i hmotný nedostatok, nepriazeň štátnych orgánov, prehĺbujúca sa frustrácia. Počas svojej aktívnej kníhtlačiarkej a vydavateľskej činnosti sa dostal do konfesijného, koncepčno-politického či ľudského konfliktu s mnohými spolupracovníkmi a súčasníkmi.⁸

Svoj názor na Salvu vyjadrili verejne alebo v súkromnej komunikácii viacerí predstavitelia spoločenského, kultúrneho či politického života, jeho učni, spolupracovníci atď. Napr. literárny kritik, historik, jazykovedec, publicista a prekladateľ Jozef Škultéty (1853 – 1948) ho označil za strašného človeka, fantastu, blázna, klamára,⁹ ružomberského šudiera,¹⁰ individuum na zaplútie, človeka bez teploty duše.¹¹ Podľa spisovateľa, publicistu, literárneho kritika a politika Svetozára Hurbana Vajanského (1847 – 1916) bol hlupák, smelý špekulant, podvodník, klamár, darebák, moták, oplan, niktoš, blbý hlaváč, namyslený, v literárnom ohľade hlúpy človek, „na lži a intrigy dost' chytrý, smelý až po kriminál“.¹² Spisovateľka Ľudmila Riznerová Podjavorinská (1872 – 1951) v ňom videla človeka, v ktorom sa snúbila serióznosť, snaživosť, rodoláska a inteligencia.¹³ Novinár, literárny kritik a básnik František Votruba (1880 – 1953) súhlasil s tvrdením, že Salva bol svojím spôsobom obetavý človek a idealista, ale bol to vraj idealizmus, kto-

⁶ U Salvu sa za sadzača vyučil v roku 1900. Po vyučení u neho zostal ešte pol roka, potom sa vrátil na istý čas do rodiska, do Prenčova, kde pomáhal Andrejovi Kmetovi v jeho zberateľskej práci. Ako typograf pracoval tiež v Trnave, v Martine, v Liptovskom Mikuláši, krátke obdobie (1908 – 1909) vlastnil kníhkupectvo a kníhtlačiareň vo Zvolene. Bližšie pozri BERTAN, odk. 4.

⁷ Zareagoval na inzerát Salvovej kníhtlačiarne, ktorá hľadala učňa. Prijali ho na tri roky. 15. novembra 1907 ho Salva oslobodil od učňovstva, do 4. januára 1908 pracoval v Ružomberku ako pomocník. Neskôr pôsobil ako sadzač vo Zvolene, v Martine a v Budapešti, v roku 1919 bol zvolený za prvého správcu kníhtlačiarne v Petrovci, ktorú spoluzakladal. Na jej čele stál až do svojej smrti v roku 1934. Bližšie pozri KIŠGECI, Ján a Katarína PUCOVSKÁ. Životopis Andreja Labátha a jeho prínos k Slovenským národným slávnostiam [online]. 2019 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: https://www.kulpin.net/files/08.08.2019-zivotopis_andreja_labatha_a_jeho_prinos_k_slovenskym_narodnym_slavnostiam.pdf

⁸ HOLEC, Roman. Tragédia vyhnanca alebo priateľstvo na život a na smrť: (Karol Salva a Karel Kálal). In: HOLEC, R. *Zabudnuté osudy: 10 životných príbehov z novodobých dejín*. Martin: Matica slovenská, 2001, s. 141.

⁹ List 13 Škultéty Vlčkovi zo dňa 4. 1. 1890. In: *Vzájomné listy Jaroslava Vlčka a Jozefa Škultétyho*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963, s. 27.

¹⁰ List 119 Škultéty Vlčkovi zo dňa 21. 3. 1901. In: *Vzájomné*, odk. 9, s. 114 a pozn. 4, s. 297.

¹¹ List 239 Gustávovi Augustinymu zo dňa 28. 11. 1897. In: KOCÁK, M., ed. *Listy Jozefa Škultétyho 1: (1871 – 1910)*. Martin: Matica slovenská, 1982, s. 144.

¹² List 145 S. H. Vajanský Juliusovi Grégrovi zo dňa 26. 5. 1900. In: VAJANSKÝ, S. H. *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského 2: (Výber listov z rokov 1890 – 1916)*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied, 1972, s. 165.

¹³ List 26 Ľudovítovi V. Riznerovi zo septembra 1894. In: KOCÁK, M., ed. *Listy Ľudmily Riznerovej-Podjavorinskej 1: (1889 – 1918)*. Martin: Matica slovenská, 1988, s. 60.

rý zabúda na chlieb.¹⁴ Prozaik, básnik, publicista, dramatik, archivár a prekladateľ Ján Smetana (1867 – 1953) opísal Salvu ako mocného, vysokého a ramenatého muža s víťazne hrdým a prísnyim pohľadom, ktorý na verejnosti pôsobil veliteľsky, seabedomo, doma bol ale „bolestín, vždy úboho stenajúci pre nedostatok“.¹⁵ Označil ho za národného i obchodného ctižiadostivca s v podstate dobrodušnou povahou. Vyjadril sa i k jeho spôsobu vedenia podniku a domácnosti, v ktorej bolo všetko málokrvné – „žena (prvá) suchotinárka, deti bledé a vycivené, odev na nich lacnučký, kuchyňa vodnatá a nemastná. Len on sám v rodine chorobnej a zle živenej prekvital zdravím a bodrosťou života“.¹⁶

Pre potreby príspevku nás zaujímali názory na Salvu a skúsenosti s ním i od ľudí, ktorí sa u neho vyučili, resp. s ním intenzívnejšie spolupracovali.

Andrej Labáth sa vo svojich osobných zápiskoch o ňom vyjadril, že to bol prísny človek, ale dobrá duša a označil ho za znamenitého šéfa, ktorému veľmi záležalo na výchove učňov, a ktorý si dal záležať na tom, aby zo všetkých svojich zamestnancov vychoval „poriadnych a osvedčených Slovákov“.¹⁷ Vraj sa mu to aj darilo, lebo „kto vyšiel od Salvov bol presvedčeným Slovákom a nepadalo mu ťažko znášať tie útrapy za svoje presvedčenie, aké musel znášať šéf Salva“.¹⁸ Učňov brával so sebou na prednášky, divadelné predstavenia, do čítárne.¹⁹ Podobne sa vyslovil Eduard Bertan. Ten vo svojich pamätiach uvádza, že Salva učňov „cvičil, chcel, aby z nich boli ľudia na svet súci a užitoční svojmu národu“.²⁰ Nových učňov vyučoval napr. pravopis, pretože „vtedajšie školy nedali mladíkovi to, čo by mu bolo potrebné k povolaniu“.²¹ Naopak, negatívne spomienky na Salvu mal Alojz Tučný. Označil ho za tyrana,²² „vysávača“ robotníctva a učňov.²³

Augustíny vs. Salva

Do priameho sporu sa Salva dostal napr. s novinárom Gustávom Adolfom Vladimírom Augustinym (1851 – 1900), ktorý akceptoval jeho ponuku stať sa redaktorom *Slovenských listov*. Nakoniec redigoval iba šesť čísel²⁴ a spoluprácu ukončil. Škultétymu v liste zo dňa 3. januára 1898²⁵ napísal, že Salva je naozaj taký, ako mu ho vykreslil²⁶

¹⁴ VOTRUBA, František. Rozpomienky. In: *Votrubov sborník*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1951, s. 118.

¹⁵ SMETANA, Ján. *Medzi dvoma vekmi: Kniha pamäti*. Bratislava: Tatran, s. 175-176.

¹⁶ SMETANA, odk. 15, s. 175.

¹⁷ KIŠGECI, PUCOVSKÁ, odk. 7.

¹⁸ KIŠGECI, PUCOVSKÁ, odk. 7.

¹⁹ KIŠGECI, PUCOVSKÁ, odk. 7.

²⁰ BERTAN, odk. 4, s. 6.

²¹ BERTAN, odk. 4, s. 6.

²² *Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (= LA SNK)*. List Šimona Roháčka adresovaný Alojzovi Zbavitelovi zo dňa 28. 11. 1928, sign. 58 L 8.

²³ ROHÁČEK, Šimon. Črty zo života Karla Salvu, evanjelického učiteľa v Klenovci a kníhtlačiaru v Ružomberku. In: *Prúdy: Revue Mladého Slovenska*. 1929, roč. 13, č. 1, s. 20.

²⁴ List 106 Vlček Škultétymu zo dňa 6. 1. 1898. In: *Vzájomné*, odk. 9, s. 105.

²⁵ LA SNK. List Gustáva Augustiniho adresovaný Jozefovi Škultétymu zo dňa 3. 1. 1898 od, sign. 49 A 16.

²⁶ Ide o vyššie citovaný list 239 Gustávovi Augustinymu zo dňa 28. 11. 1897. In: KOCÁK, M., ed, odk. 11, s. 144.

v odpovedi na list, v ktorom ho žiadal o vyjadrenie jeho názoru na Salvu v čase, keď sa rozhodoval, či má prijať miesto redaktora *Slovenských listov*. Údajne to zistil už počas prvého týždňa ako prišiel do Ružomberka, a každý deň mu k tomu dával 4 – 5 dôkazov. Píše: „*trpel som, snášal som, pracoval som s horkosťou blenovou v duši*“.²⁷ Medzi ním a Salvom prišlo k viacerým konfliktom. Ich vznik podľa Augustinyho bolo možné pripísať v prvom rade Salvovej „*hroznej duševnej skazenosti*“ a až v druhom rade jeho [Augustinyho] prchkej povahe.²⁸

Konflikt opísaný v liste Škultétymu súvisel s klamstvami, ktoré podľa Augustinyho o ňom Salva rozširoval. Tvrdil, že Augustiny ušiel a nepripravil mu do ďalšieho čísla *Slovenských listov* žiadny materiál a vraj ani nevie, kde sa nachádza. Podľa Augustinyho to však bolo klamstvo, pretože Salvu informoval o svojich plánoch navštíviť brata v Budapešti a dokonca mu na jeho žiadosť nechal bratovu adresu, aby ho mohol v prípade potreby kontaktovať. Tiež mu vraj pred odchodom odovzdal materiál na minimálne pol čísla. Ešte viac ho však Salva nahneval snahou odoprieť mu autorstvo článku *Maďarisátorské šialenstvá a urážky* uverejneného v *Slovenských listoch* 17. decembra 1897. Podľa Salvu ho nenapísal Augustiny, ale národný buditeľ, publicista a redaktor Samuel Dobroslav Štefanovič (1822 – 1910), otec advokáta Miloša Vladimíra Štefanoviča (1854 – 1904). Evanjelický kňaz Juraj Janoška (1856 – 1930) Augustinyho informoval, že mu Salva prečítal list, v ktorom S. D. Štefanovič prijímal úplnú zodpovednosť za uvedený článok. Augustinyho táto „*infámnosť*“ [(ne)hanebnosť] rozčúlila a prinútil Janošku zorganizovať na fare stretnutie s M. V. Štefanovičom a „*individuom na zaplútie*“, t. j. Salvom. Na stretnutí im Salva sľúbil, ak prídu do Ružomberka, predmetný list od Štefanovičovho otca ukázať. Augustinyho to nazlostilo a napriek prehováraniu sa rozhodol odísť z redakcie časopisu i keď „*Salva tri razy, pravda farizejsky ma odprosil za všetko čo sa [= čím sa] proti mne previnil*“.²⁹ Skonštatoval, že by bolo potrebné „*odokryť, odhaliť bezednú skazenosť tohoto individua, rozstrapkať ligotavú pavučinu, ktorú tento jedovatý pavúk po Slovensku namotal*“.³⁰ Augustiny sa pošťazoval i literárnemu historikovi Jaroslavovi Vlčekovi (1860 – 1930). Napísal mu, že ho Salva „*neslýchane oklamal*“.³¹ Salva celú situáciu, čo sa týka *Slovenských listov* a Augustinyho práce v nich, opisoval inak.³² Podľa neho až tri štvrtiny ich obsahu zapíňal on sám, Augustinyho obvinil, že pracoval iba nožnicami a že mu zbil faktora, Šimona Roháčka. Svojmu blízkemu

²⁷ LA SNK. List Gustáva Augustiniho adresovaný Jozefovi Škultétymu zo dňa 3. 1. 1898 od, sign. 49 A 16.

²⁸ LA SNK. List Gustáva Augustiniho adresovaný Jozefovi Škultétymu zo dňa 3. 1. 1898 od, sign. 49 A 16.

²⁹ LA SNK. List Gustáva Augustiniho adresovaný Jozefovi Škultétymu zo dňa 3. 1. 1898 od, sign. 49 A 16.

³⁰ LA SNK. List Gustáva Augustiniho adresovaný Jozefovi Škultétymu zo dňa 3. 1. 1898 od, sign. 49 A 16.

³¹ List 106 Vlček Škultétymu zo dňa 6. 1. 1898. In: *Vzájomné*, odk. 9, s. 105.

³² *Slovenské listy* a situácia okolo nich nie sú predmetom článku. Podľa Listu 70 Ľudovítovi V. Riznerovi zo dňa 14. [januára 1898]. In: KOCÁK, M., ed., odk. 13, s. 127. Augustiny tvrdil, že v skutočnosti bolo toto periodikum M. V. Štefanoviča a on bol jeho zástupca, resp. on bol „*všetko*“. V liste Podjavorinská pripustila, že *Slovenské listy* naozaj mohli byť Štefanovičovým orgánom.

priatelovi Karolovi Káalovi o incidente napísal: „Augustíny v akomsi divom nápade zbil mosadzným linoárom Roháčka po hlave a potom utiekol do Pešti“.³³

O tomto incidente sa priamo od Roháčka dozvedela aj Podjavorinská a zmienila sa o ňom v liste strýkovi Ľudovítovi Vladimírovi Riznerovi zo dňa 14. januára 1898. Napísala mu: „...Augustíny vraj privlastňoval si články a dopisy Štefanovičove – Roháček (sádzač) mu to vyčítal – Augustíny rozrazil R[ohá]čkovu lineárom hlavu. R[oháček] chytil Aug[ustinyho] a hodil ho za pec. Tam ho namlátli a – vytkol si ruku. Roh[áček] zažaloval Aug[ustinyho]. Salva vyhnal Aug[ustinyho]. Aug[ustiny] sa vypratal a – iste ušiel k Nár[odným]...“³⁴

Salva vs. Roháček

Roháček nakoniec tiež odišiel od Salvu kvôli sporu. O svojom odchode zo Salvovho podniku informoval i Teréziu Vansovú v liste zo dňa 8. mája 1900.³⁵ Sľúbil jej, že *Denicu* jej pripraví v dohodnutom termíne i keď „bol už upozodrievaný, že naschvál prácu preťahuje“.³⁶

Konflikt medzi Salvom a Roháčkom vznikol z dôvodu jeho oneskoreného príchodu z obedňajšej prestávky. Namiesto o 13:00 prišiel o 14:15, čo sa, samozrejme, Salvovi nepáčilo a začal mu to vyčítať. Podľa Roháčka od oboch „padli príkrejšie slová“.³⁷ Salva s ním rozviazal pracovný pomer, pričom mu dal 14-dennú výpovednú lehotu. Roháček sa rozhodoval, čo má urobiť. U Salvu nemohol a ani zostať nechcel „čo by dal taký kus zlata, ako je sám“.³⁸ Premýšľal o založení vlastnej tlačiarne, len si nebol istý, kde by ju mal otvoriť a odrádzala ho aj skutočnosť, že by bol na to sám. Pavel Zoch ho volal do Modry, ale o nej sa vyjadril ako mŕtvom mestečku.

Napriek všetkému Roháček na Salvu spomínal v dobrom a bol mu vďačný za všetko, čo sa u neho naučil a čo mu dal – „ideál k národu, ideál k českoslo[enskej] veci, lásku k práci, vytrvalosť v mravnosti“.³⁹

V konfliktoch, do ktorých sa Salva často dostával, stál väčšinou na jeho strane. Nesúhlasil s jeho ohováraním a osočovaním, pozitívne vnímal jeho zápal pre národnú vec.⁴⁰ Poznal ho ako nadšeného, stále optimisticky naladeného človeka, ktorý sa k nemu správal otcovsky a u ktorého našiel druhý domov. Imponovala mu jeho skromnosť a pracovitosť. Považoval ho viac za učiteľa ako obchodníka. Tvrdil, že ak aj robil niečo zlé, dôvodom bol veľký nedostatok. Vraj takmer nikto nevie, ako „skromne a seba zaprene“ sa u Salvu žilo.⁴¹

³³ HOLEC, odk. 8, s. 141.

³⁴ List 70 Ľudovítovi V. Riznerovi zo dňa 14. [januára 1898]. In: KOCÁK, M., ed., odk. 13, s. 127.

³⁵ LA SNK. List Šimona Roháčka adresovaný Terézii Vansovej zo dňa 8. 5. 1900, sign. 41 AA 26. HOLEC, odk. 8, s. 143 uvádza, že sa Roháček dostal so Salvom do sporu aj kvôli tomu, že ten mu odmietol dať do správy filiálku v Liptovskom Mikuláši.

³⁶ LA SNK. List Šimona Roháčka adresovaný Terézii Vansovej zo dňa 8. 5. 1900, sign. 41 AA 26.

³⁷ LA SNK. List Šimona Roháčka adresovaný Terézii Vansovej zo dňa 8. 5. 1900, sign. 41 AA 26.

³⁸ LA SNK. List Šimona Roháčka adresovaný Terézii Vansovej zo dňa 8. 5. 1900, sign. 41 AA 26.

³⁹ LA SNK. List Šimona Roháčka adresovaný Alojzovi Zbaviteľovi zo dňa 28. 11. 1928, sign. 58 L 8.

⁴⁰ Pozri napr. LA SNK. List Šimona Roháčka adresovaný Alojzovi Zbaviteľovi zo dňa 28. 11. 1928, sign. 58 L 8; ROHÁČEK, odk. 23, s. 17-25.

⁴¹ Podľa Roháčka sa u Salvov žilo jednoducho, skromne, ale veselo. Salva vraj nebol lakomý, ale nebolo jednoducho nakŕmiť taký veľký počet ľudí. Spomína tiež, že Salva vypísal jedálniček na celý týždeň.

Na pôsobenie v Salvovom podniku Roháček spomínal ako na náročnú, ale podnetnú prácu: „...je pravda, že do práce hnal svojich ľudí... Pracovalo sa denne 10 hodín. Ale Salva a ja s ním pracoval aj 16 hodín. Lebo po 6 – 8 sadzačoch prvé korektúry čítavali sme večer, keď iní šli po zábavkách a čo večer nebolo hotové, pokračovalo sa skoro ráno. Ja som za to Salvovi povďačný, že ma naučil vytrvale pracovať...“⁴²

Záver

Salva sa počas svojho života dostal do konfliktu aj s ďalšími súčasníkmi, medzi inými to boli napr. Anton Bielek, Ľudovít Vladimír Rizner, František Richard Oswald, Ambro Pietor a iní. Niektoré spory prerástli do otvoreného nepriateľstva, skončili na súde, iné sa postupom času podarilo vyriešiť. Ich príčinou bývala Salvova prostorekosť, prchkosť či impulzívnosť. Holec skonštatoval, že si kvôli týmto stránkam svojej povahy dokázal mnohokrát narobiť viac nepriateľov ako zarobiť peňazí.⁴³ Problematická sa ukazovala aj jeho nedbanlivosť a nedôslednosť pri plnení svojich záväzkov, napr. nevyplácal načas dohodnuté honoráre,⁴⁴ nie vždy si vedel vybrať vhodných spolupracovníkov. Podľa Lá-batha sa niekedy stávalo, že Salva napr. i dva týždne nedokázal vyexpedovať vytlačené publikácie, pretože nevedel získať peniaze na poštové známky.⁴⁵

Ako kníhtlačiar a vydavateľ Salva zápasil s mnohými finančnými ťažkosťami, bývali u neho vykonávané domové prehliadky, čelil súdnym predvolaniam. Jeho podnik vládnuca moc neustále perzekvovala a prichádzalo i ku konfiškovaniu v ňom už vytlačených tlačovín.

Uvedené problémy, s ktorými musel neustále zápasiť a zhoršenie finančnej situácie tlačiarne ho prinútili v roku 1909 odpredať tlačiareň Jánovi Páričkovi a emigrovať do Spojených štátoch amerických.

Snahou príspevku nebolo priniesť objektívne a komplexné zhodnotenie Salvovej osobnosti, ale načrtnúť, ako ho vnímali vybraní ľudia, ktorí s ním prišli do kontaktu. Nie všetci mali so Salvom pozitívne skúsenosti, ale ich pohľad na neho mohol byť i trochu skreslený a ovplyvnený prostredím, v ktorom sa pohybovali, názormi iných ľudí, neochotou akceptovať odlišné postoje, neschopnosťou pripustiť, že chyba mohla byť aj na ich strane, neznalosťou dôvodov, ktoré viedli Salvu riešiť vzniknuté situácie určitým spôsobom, atď.

Pondelok – sielnický hrach, streda – bryndzové halušky; štvrtok – kapusta. Na večeru bývali čerstvo pripravované zemiaky s kyslým mliekom, rôzne kaše, prívarky. ROHÁČEK, odk. 23, s. 20.

⁴² ROHÁČEK, odk. 23, s. 20.

⁴³ HOLEC, odk. 8, s. 137.

⁴⁴ Napr. v LA SNK. List Karola Salvu adresovaný Ľudovítovi V. Riznerovi zo dňa 22. 12. 1898, sign. M 89 C 36. Salva sľubuje vyplatiť Riznerovi peniaze, ktoré mu dlžil. Zároveň konštatuje, že mu Rizner už nedôveruje, ale sľubuje urobiť všetko pre to, aby si jeho dôveru opäť získal.

⁴⁵ KIŠGECI, PUCOVSKÁ, odk. 7.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Pramene

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (= LA SNK). List Gustáva Augustiniho adresovaný Jozefovi Škultéymu zo dňa 3. 1. 1898, sign. 49 A 16.

LA SNK. List Karola Salvu adresovaný Ludo­vítovi V. Riznerovi zo dňa 22. 12. 1898, sign. M 89 C 36.

LA SNK. List Šimona Roháčka adresovaný Terézii Vansovej zo dňa 8. 5. 1900, sign. 41 AA 26.

LA SNK. List Šimona Roháčka adresovaný Alojzovi Zbavitelovi zo dňa 28. 11. 1928, sign. 58 L 8.

Literatúra

BERTAN, Eduard. *Typografi nenároční – najzaslúžilejší budovatelia štátu: Rozpomienky E. B. Podsitnianskeho*. Bratislava: Spolok typografov na Slovensku, 1940.

ČULEN, Konštantín. *Karol Salva*. Liptovský Svätý Mikuláš: Tranoscius, 1943.

DOBROTKOVÁ, Marta. Liptovský rodák kníhtlačiar Karol Salva a jeho národobuditeľská činnosť. In: *Kniha 2007*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2007, s. 257-263.

HOLEC, Roman. Tragédia vyhnanca alebo priateľstvo na život a na smrť: (Karol Salva a Karel Kálal). In: HOLEC, R. *Zabudnuté osudy: 10 životných príbehov z novodobých dejín*. Martin: Matica slovenská, 2001, s. 134-154. ISBN 80-7090-629-4

KIŠGECI, Ján a Katarína PUCOVSKÁ. *Životopis Andreja Labátha a jeho prínos k Slovenským národným slávnostiam* [online]. 2019 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: https://www.kulpin.net/files/08.08.2019-zivotopis_andreja_labatha_a_jeho_prinos_k_slovenskym_narodnym_slavnostiam.pdf

KLOFÁČ, V[áclav]. K Tučnému padesátinám. In: *Alois Tučný: jeho život a dílo*. Praha: Československá obec dělnická, 1931, s. 10-11.

KOCÁK, Michal, ed. *Listy Jozefa Škultétyho 1: (1871 – 1910)*. Martin: Matica slovenská, 1982.

KOCÁK, Michal, ed. *Listy Ľudmily Riznerovej-Podjavorinskej 1: (1889 – 1918)*. Martin: Matica slovenská, 1988.

NAVAROVÁ, Bronislava. Kníhtlačiaren Šimona Roháčka v Modre. In: *Studia bibliographica Posoniensia 2023*. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 2023, s. 44-63.

ROHÁČEK, Šimon. Črty zo života Karla Salvu, evanjelického učiteľa v Klenovci a kníhtlačiar v Ružomberku. In: *Prúdy: Revue Mladého Slovenska*. 1929, roč. 13, č. 1, s. 17-25.

SALVA, Karol. Prvé desaťročie mojej kníhtlačiarnie. In: *Slovenský domový kalendár pre katolíkov, evanjelikov a pravoslavných...* Roč. 16. V Ružomberku: Tlačou kníhtlačiarnie Karla Salvu, [1898], s. 85-95.

Slovenský biografický slovník. Zv. IV., M – Q. Martin: Matica slovenská, 1990.

SMETANA, Ján. *Medzi dvoma vekmi: Kniha pamäti*. Bratislava: Tatran, [1950].

VAJANSKÝ, Svetozár Hurban. *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského 2: (Výber listov z rokov 1890 – 1916)*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied, 1972.

VOTRUBA, František. Rozpomienky. In: *Votrubov sborník*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1951, s. 118, 107-156.

Vzájomné listy Jaroslava Vlčka a Jozefa Škultétyho. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963.

ZBAVITEL, Aloiz a Joža POSPÍŠIL. *Zabudnutý národný pracovník Karol Salva*. Žilina: Kruh slovenských učiteľov, 1929.

Lívia Kurucová

Univerzitná knižnica v Bratislave,
Michalská 1, 814 17 Bratislava
livia.kurucova@ulib.sk

Knihovníčka – bibliografka.

Pôsobí v Univerzitetnej knižnici v Bratislave v Kabinete retrospektívnej bibliografie, kde participuje na spracovávaní a výskume nepravých periodík, v súčasnosti primárne výročných správ finančných inštitúcií.